

محیط زیست و عصر نوین ما

نویسنده:

صغری شب افروزان

www.ketab.ir

۱۳۹۴

سرشناسه	شهاب‌افروزان، صغری، ۱۳۳۸
عنوان و نام پدیدآور	محیط زیست و عصر نوین ما / نوشته‌ی صغری شهاب‌افروزان
مشخصات نشر	تهران: وائیا، ۱۳۹۲
مشخصات ظاهری	۱۵۷ ص:، نمودار (رنگی).
یادداشت	کتابنامه: ص: ۱۴۹-۱۵۷.
موضوع	مهندسی محیط زیست
رده بندی کنگره	TD۱۴۵/ش ۲م۲ ۱۳۹۲
رده بندی دیویی	۶۲۸
شماره کتبی‌شناسی ملی	۲۷۵۹۱۹۲

نشر وائیا

محیط زیست و عصر نوین ما

نویسنده: صغری شهاب‌افروزان

چاپ اول: ۱۳۹۴

۱۵۴ صفحه

شمارگان: ۱۰۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۵۶۴-۲۵-۷

حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی: زهرا سمرقندی

نشر وائیا: خیابان جمالزاده شمالی کوچه بزمه پلاک ۱۱ واحد ۱

۶۶۹۱۵۳۱۱ - ۰۹۱۲۱۸۶۶۵۵۸

۱۲۰۰۰۰ ریال

دیباجه

انگیزه اصلی من برای نوشتن این کتاب علاقه‌ای بود که نسبت به محیط زیست و طبیعت داشتم و برایم بسیار حائز اهمیت بود. آنچه به‌عنوان مقدمه و پیشگفتار از محیط زیست عنوان کردم جمع‌آوری مقالات از نویسندگان و اندیشمندان می‌باشد و از جمله اینکه محیط زیست و توسعه پایدار که یکی از مباحث این اثر است مرا بسیار علاقه‌مند به مبحث توسعه محیط زیست نمود. بنده با این که متولد تهرانم اما از زمانی که به گیلان مهاجرت کردم این طبیعت زیبا مرا به خود نزدیک کرد و طی چند سال بررسی میدانی که راجع به محیط زیست انجام دادم، نتیجه فعالیت‌های مستمر و میدانی من همین اثر می‌باشد. چیزی که مایه شگفتی اینجانب بوده روحیات زنان گیلان و فعالیت آن‌ها در زمینه کشاورزی و اقتصادی، که برایم بسیار جذاب بود. زحماتی که زن گیلانی برای بهبود خانواده متحمل می‌شوند، در نهایت منجر به گردش چرخ‌های اقتصادی استان مزبور نیز می‌گردد و بسیار حائز اهمیت می‌باشد. اما آنچه که آنها را بگران کرده این است که این طبیعت جذاب و جالب و حیرت‌انگیز به تدریج به دست انسان‌ها تخریب شده است، و کاهش روزافزون درختان در جنگل‌ها و آسیب رساندن به محیط زیست بسیار نگران‌کننده می‌باشد. متأسفانه انسان‌های سودجو و جاهل کماکان در تخریب محیط زیست نقش اصلی را بازی می‌کنند. و همچنین آلودگی رودخانه که توسط کارخانه‌ها و یا آسیب رساندن به حیوانات رخ داده، یکی دیگر از عوامل تخریب‌ها می‌باشد. البته می‌توان فقر را نیز یکی از عوامل اساسی و بنیادین تخریب محیط زیست قلمداد نمود که افراد برای امرار معاش روزانه زندگی خودشان دست به تخریب جنگل‌ها و درختان پر بار می‌زنند. بنابراین، این عوامل موجب شد تا بتوانم این اثر را به تألیف برسانم و تاحدودی برای محیط زیست و همچنین جلوگیری از تخریب آن و برای حفظ و حفاظت آن ایفای نقش نمایم. امیدوارم با این اثر

توانسته باشم در زمینه حفظ و حفاظت از محیط زیست کمی فرهنگسازی نمایم. بنده به کاستی‌های احتمالی این اثر واقفم اما این جسارت را به خود دادم، تا گامی هرچند کوچک اما مؤثر و مثبت به‌سوی بهبود محیط زیست و توسعه پایدار بردارم.

www.ketab.ir

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

دبیاجه	۷
پیشگفتار	۱۵
فصل اول: تاریخچه و پیشینه	۱۹
درآمدی بر جامعه‌شناسی محیط زیست	۱۹
آشنایی با مفاهیم حفاظت محیط زیست	۱۹
محیط زیست و محیط	۱۹
پیشینه تاریخی سازمان حفاظت محیط زیست	۲۲
توسعه اجتماعی و محیط زیست	۲۵
فصل دوم: محیط زیست، انسان، توسعه	۲۷
زیستگاه‌های جهان	۲۷
احتیاجات انسان	۲۷
احتیاجات انسان به هوا چه اندازه است؟	۲۷
تأثیرات انسان بر محیط زیست	۲۸
خاک‌ها	۲۸
رابطه توسعه و محیط زیست	۲۸
رابطه رشد اقتصادی و آلودگی زیست محیطی	۳۲
بررسی عوامل فرهنگی بر توسعه پایدار محیط زیست	۳۴
محیط زیست و توسعه پایدار شهری	۳۵
تعریف توسعه پایدار	۳۷
پیش‌فرض‌های توسعه پایدار شهری	۳۸

۳۹	توسعه پایدار شهری، دیدگاه‌ها و اصول اجرایی آن در کشورهای در حال توسعه
۴۰	جمعیت، شهرنشینی و محیط زیست
۴۰	رشد جمعیت
۴۱	حومه‌ها و فضای سبز خصوصی شهری
۴۱	محیط زیست و امنیت جهانی
۴۲	ژئوپلیتیک
۴۴	مفهوم منابع طبیعی کاربردی در ژئوپلیتیک
۴۵	مهم‌ترین موضوعات زیست‌محیطی جهانی
۴۵	حل و فصل مناقشات ژئوپلیتیکی بر سر محیط زیست
۴۶	محیط زیست و تحولات جهانی
۴۶	فقر و محیط زیست
۴۷	کمیت سرمایه انسانی و عوامل تأثیرگذار آن
۵۰	مفهوم سرمایه انسانی و ارائه شاخص‌های ارائه شده در مورد آن
۵۱	نتیجه‌گیری
۵۳	فصل سوم: فرهنگ، آموزش و ارتباطات
۵۳	تأثیر فرهنگ بر محیط زیست
۵۴	حفاظت از محیط زیست و فرهنگ‌سازی آن
۵۵	جنبش‌های زیست‌محیطی
۵۷	نظریه آنتونی گیدنز
۵۸	مکتب‌های فلسفی حفاظت شده محیط زیست
۵۸	۱- مکتب اخلاق‌گرایان
۵۹	۲- مکتب انسان‌محور
۶۰	۳- مکتب محیط‌گرایان
۶۱	۴- مکتب اکولوژیسم
۶۲	نقش ارتباطات در محیط زیست

۶۳	ارتباطات بین گیاهان، قارچ‌ها و محیط زیست
۶۴	نقش حشرات در ارتباط با محیط زیست
۶۴	نقش ارتباطات مردم با محیط زیست
۶۵	تاریخچه آموزش محیط زیست در ایران و جهان
۶۷	اداره کل حفاظت محیط زیست گیلان
۶۷	بخش‌های مختلف اداره کل حفاظت محیط زیست
۷۳	آموزش رسمی
۷۳	۱- آموزش رسمی- آمادگی
۷۳	۲- آموزش رسمی- مدارس (کلیه مقاطع تحصیلی)
۷۴	۳- آموزش رسمی- آموزش عالی
۷۴	۴- آموزش رسمی- فنی و حرفه‌ای
۷۵	۵- آموزش رسمی- نهضت سوادآموزی
۷۶	آموزش غیر رسمی
۷۶	۱- آموزش غیررسمی- سیاست‌گذاران و مدیران
۷۷	۲- آموزش غیررسمی- بخش تولیدکنندگان
۷۸	۳- آموزش غیررسمی- بخش مصرف‌کنندگان
۷۹	آموزش ضمنی
۷۹	۱- آموزش ضمنی- رسانه دیداری
۸۰	۲- آموزش ضمنی- رسانه شنیداری
۸۰	۳- آموزش ضمنی- رسانه نوشتاری

فصل چهارم: گذری و نظری بر محیط زیست گیلان

۸۱	بررسی ارتباطات متقابل انسان و طبیعت در شمال کشور
۸۲	رابطه انسان با طبیعت
۸۳	نابودی جنگل‌های شمال
۸۴	تخریب جنگل‌های گیلان و نقش آن در محیط زیست
۸۴	عوامل نابودی جنگل‌های شمال
۸۵	طرح‌های جنگلداری
۸۵	تغییر کاربری جنگل‌ها
۸۶	چگونگی مقابله با آلودگی‌های زیست‌محیطی دریای خزر و توسعه فرهنگی آن

۸۷	 ورود آب‌های آلوده به دریای خزر و نابودی آبزیان
۸۷	 آلودگی دریای خزر
۸۸	 آلودگی آب‌ها
۸۸	 راهکارهایی برای جلوگیری از ورود آلودگی‌ها
۸۹	 رودخانه‌های زرجوب و گوهررود آلوده‌ترین رودخانه‌های ایران
۹۰	 مهم‌ترین عامل انتقال آلودگی به تالاب انزلی
۹۱	 آسیب‌های زیست‌محیطی و آلودگی رودخانه‌ها
۹۱	 راهکارهایی برای رودخانه‌های زرجوب و گوهر رود
۹۲	 عناصر سنگین
۹۳	 زباله‌های تخلیه شده به رودخانه
۹۶	 تالاب عینک رشت و آلودگی زیست‌محیطی آن
۹۷	 رشد غیر طبیعی گونه‌های گیاهی در تالاب عینک
۹۷	 تالاب عینک برای صنعت گردشگری در شهر رشت
۹۸	 احیای تالاب طبیعی عینک رشت
۹۹	 فصل پنجم: آلودگی‌ها - کنوانسیون‌ها
۹۹	 آلودگی محیط زیست
۹۹	 آلودگی هوا چه تأثیری در محیط زیست دارد؟
۱۰۱	 آلودگی هوا و تأثیر آن روی انسان‌ها
۱۰۱	 عوامل آلودگی هوا و تأثیر آن بر کره زمین
۱۰۱	 آلودگی هوا
۱۰۲	 باران اسیدی
۱۰۲	 آلودگی محیط زیست و لایه ازن
۱۰۳	 آلودگی محیط زیست و نابودی گیاهان
۱۰۵	 آلودگی هوای تهران و تخریب محیط زیست
۱۰۵	 *مرگ و میر در اثر آلودگی هوا
۱۰۶	 *راهکارهای جلوگیری و کاستن از آلودگی هوای شهر تهران
۱۰۷	 آلودگی هوا و آثار زیانبار آن به سلامت انسان
۱۰۸	 پیشگیری از آلودگی هوا
۱۰۹	 آلودگی هوا چه اثراتی بر بدن انسان دارد؟

۱۱۰	اثرات مضر هر یک از اجزای هوای آلوده
۱۱۱	اثرات آلودگی هوا
۱۱۱	اثرات بهداشتی
۱۱۲	آلودگی هوا و تأثیر آن در محیط زیست و انسان
۱۱۳	تأثیر آلودگی هوا و محیط زیست روی جنین
۱۱۳	تأثیر آلودگی هوا بر حافظه
۱۱۴	افزایش سقط جنین و اختلالات ژنتیکی
۱۱۴	آلودگی هوا، افزایش اختلالات ژنتیکی
۱۱۴	تأثیر آلودگی هوا بر کودکان
۱۱۵	آسیب‌پذیری کودکان در اثر آلودگی هوا
۱۱۵	آلودگی محیط زیست در رابطه با کودکان
۱۱۶	کودکان و محیط زیست
۱۱۷	کودکان و آلودگی محیط زیست
۱۱۸	کودکان و توسعه پایدار
۱۱۸	مرگ و میر کودکان
۱۱۹	تغییرات محیط زیست
۱۱۹	عوامل مؤثر بر تخریب محیط زیست
۱۲۰	فرهنگ توده‌ای و تخریب محیط زیست
	- چالش‌ها
	- راهکارها
۱۲۲	استفاده صحیح از محیط زیست در کوهستان و فرهنگسازی جهت حفظ آن
۱۲۳	اشاره‌ای به فلزات سمی
۱۲۴	آلودگی دیداری و شنیداری برای شهروندان
۱۲۴	تابلوه‌ای تبلیغاتی
۱۲۶	تدابیر بین‌المللی حفاظت از محیط زیست در قبال آلودگی اتمی
۱۲۶	آلودگی اتمی
۱۲۶	تعریف آلودگی اتمی
۱۲۶	آثار آلودگی اتمی
۱۲۶	اثرات نسلی
۱۲۷	پیمان‌های جلوگیری از آثار مخرب آزمایشات هسته‌ای بر محیط زیست
۱۲۷	تجهیز سیستم ایمنی برای مقابله با آلودگی هوا

۱۲۸	چگونه با آلودگی هوا مبارزه کنیم؟
۱۲۹	تأثیر آلاینده‌های صنایع نفت و گاز بر انسان و محیط زیست
۱۲۹	انواع آلاینده‌ها
۱۳۰	اثر آلاینده‌های معیار بر محیط زیست
۱۳۰	تأثیر بر افزایش آمار خودکشی
۱۳۱	نتیجه‌گیری
۱۳۱	انواع آلاینده‌های داخل منزل
۱۳۱	تخریب محیط زیست توسط سرمایه‌گذار خارجی و دادگاه‌های ملی
۱۳۲	بهداشت در محیط زیست و تأثیر آن بر انسان
۱۳۳	احتمال خطرات مواد زائد جامعه بر سلامت
۱۳۴	نتیجه‌گیری
۱۳۴	پیمان کیوتو
۱۳۵	حمایت قانونی از انواع موجودات
۱۳۵	تعهدات زیست‌محیطی در حقوق بین‌الملل و سرمایه‌گذاری
۱۳۶	منابع مشترک حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری و حقوق بین‌الملل محیط زیست
۱۳۷	اقدامات سازمان‌های بین‌المللی
۱۳۸	دادگاه‌های ایالات متحده و SAMT در طرح دعاوی زیست‌محیطی جهانی
۱۴۰	نتیجه
۱۴۰	حقوق محیط زیست و مدیریت پسماندها در ایران و فرانسه
۱۴۱	کنوانسیون رامسر و حفاظت از تالاب‌ها و محیط زیست
۱۴۲	پیش‌زمینه کنوانسیون
۱۴۲	تصویب کنوانسیون
۱۴۳	مأموریت کنوانسیون
۱۴۴	مکانیسم‌های اجرای کنوانسیون
۱۴۴	سازمان‌های بین‌المللی همکار
۱۴۵	هماهنگی میان کنوانسیون‌ها
۱۴۵	نتیجه‌گیری
۱۴۵	حقوق بین‌الملل محیط زیست
۱۴۶	افزایش دمای زمین
۱۴۶	کنوانسیون چارچوب تغییرات آب و هوا
۱۴۹	منابع و مآخذ

پیشگفتار

به منظور درک هرچه بهتر مبانی حفاظت از محیط زیست به طور اعم و سپس آنچه تحت عنوان محیط زیست در ایران وارد گردید، به طور اخص، آشنایی اجمالی با تاریخ حفاظت محیط زیست در اروپا ضروری می نماید، نکته مهم در این کتاب عبارت است از اینکه، به نظر می رسد در وضعیت موجود اندیشه حفاظت محیط زیست در ایران در حال دگرگونی می باشد. آشنایی با تاریخ تحولات اندیشه حفاظت محیط زیست در اروپا به تحلیل هرچه عمیق تر ضرورت تحول در اندیشه حفاظت محیط زیست در ایران کمک می نماید. البته، مسائل زیست محیطی در ابعاد گسترده، منفک از مجموع برنامه های تولیدی و خدماتی که نهایتاً بایستی در خدمت رشد، توسعه و بهبود کیفیت زندگی انسان قرار گیرد، نمی باشد. شتاب دگرگونی وضعیت کانون های جمعیتی و شکل گیری ناموزون صنایع و مراکز تولیدی بعد از انقلاب اسلامی به علت تک بُعدی نگرش عدول از تولیدکنندگان در جهت بهره کشی از طبیعت و نیاندیشیدن به پیامدهای ناگوار در سطوح محلی، منطقه ای و ملی و همچنین عدم توجه به ضوابط تدوینی از طرف سازمان در بهره گیری از منابع طبیعی فزونی یافته است. لذا مسائل زیست محیطی تحت الشعاع تولید قرار گرفته و بی اعتنایی به قوانین و مقررات که در جهت استفاده معقول از سرزمین تدوین گردیده، حالت قطعی و عینی پیدا نموده است.

در صورتی که سلامتی زیست برای تمامی موجودات زنده، تضمین بقاء تعادل هاست که برهم زدن آن ضمانت زندگی را تضعیف می کند و گاهی گونه ای را که از قابلیت های کمتری در جهت تطابق با وضع جدید برخوردار است رو به نابودی می کشاند که در این صورت گونه جانوری و گیاهی که حامل اطلاعات ژنتیکی است، هزاران و یا شاید میلیون ها سال پیش

ناخواسته از دست رفته و از تنوع طبیعی که در دوام و بقای سایر گونه‌ها اثر مستقیم دارد کاسته می‌شود. از طرفی به‌صورت جدی بایستی توجه داشت که در خلقت هر کدام از موجودات حکمتی نهفته است که ناپدید شدن هر گونه بر آسیب‌پذیری سایر گونه‌ها در بلندمدت می‌افزاید و نقش مؤثری در به‌هم خوردن تعادل حیات بازی می‌کند. در این بین آدمی به‌عنوان اشرف مخلوقات نقش کلیدی را در شناسایی فرایندهای تعادلی و مراقبت از آن‌ها داراست و در این زمینه از بیشترین قابلیت‌ها برخوردار است.

اصل پنجاهم قانون اساسی که از اقتضائات جمهوری اسلامی می‌باشد نیز دقیقاً در این راستا تدوین گردیده است. این اصل رعایت ضوابط و استانداردهای زیست‌محیط را در تحقق هر فعالیتی ضروری می‌داند با این اعتقاد که تنها در چنین صورتی نسل‌های آینده از هرگونه آلودگی و تخریب محیط زیستی مصون خواهند ماند و بی‌اعتنایی به این منابع در درازمدت تأثیرات زیستی و بسیار منفی و مخرب بر جای خواهد نهاد. از این‌رو در حال حاضر با بحران‌های زیست‌محیطی موضعی در اقصی نقاط کشور مواجه هستیم که از آن جمله عدم بهره‌گیری از سیستم تصفیه فاضلاب مناطق مسکونی و عدم بازیافت صنعتی و حیوانی و انسانی و عدم دفع درست زباله، شرایط نامطلوب پرندگان وحشی در حاشیه دریاچه ارومیه، تخریب مراتع در اثر چرای مفرد، عدم کنترل در تعادل بین دام و مرتع و عدم رعایت چرا و چرای زودرس به‌خصوص در مراتع ییلاقی، تخریب زیستگاه‌های عمده حیات وحش، شکار بی‌رویه حیوانات، استفاده از سموم پایدار در مبارزه با آفات نباتی، به مخاطره افتادن زیستگاه‌های پرندگان آبی و کنار آبی و آبیان موجود در اثر نفوذ زه‌آب‌های زمین‌های زراعی حاوی کود و سم به رودخانه‌ها، آلوده شدن آب‌های جاری به پساب‌های صنعتی و شهری، شوری خاک در اثر از بین رفتن پوشش گیاهی، نقش مخرب دامداری‌های متحرک و کم‌بازده در مراتع طبیعی و مراتع را می‌توان نام برد.

قرن بیستم و خصوصاً نیمه دوم آن قرن سرشار از تحولات سریع و بی‌سابقه در محیط جهان بود. تأثیر انسان بر طبیعت اطرافش به جایی رسید که دارای ماهیت و اهمیت جهانی شده و متأسفانه این تأثیرات از سرعت سرسام‌آوری نیز برخوردار گردیده است. دیگر تقریباً هیچ زیستگاه یا اکوسیستم طبیعی در سطح زمین وجود ندارد که لاف‌اندکی دستخوش تغییر نگردیده باشد، اما تحولات زیست‌محیطی زاینده فعالیت‌های بشری، اگرچه از دیرباز آغاز گردیده است اما هیچگاه به اندازه چند سال گذشته مورد توجه نبوده و قبلاً به هیچ

عنوان نگرانی‌های مجامع بشری در این رابطه این قدر با بدبینی عجین نشده بود، با توجه به قدرت تفکر و تعقل انسان، چنین انتظار می‌رفت که بشر هر روز بیش از گذشته به قدرتی تبدیل شود که بتواند معیارهای ارزشمند محیط زیست را حفاظت و بهبود بخشد بالعکس به‌نظر می‌رسد که انسان به‌طور روزافزون به نیروی مخرب‌تر تبدیل می‌شود که عامل ایجاد آشفتگی در بستر حیات خود و قطع ریشه‌های هستی‌اش می‌گردد. این برداشت غیرقابل انکار به جایی رسیده که این فرض که زمین در حال بهبود است بیش از پیش نیازمند دفاع و توجه است در حالی که این فرض که کره زمین به‌طور خطرناکی در حال از بین رفتن است، به هیچ یک از این دو نگرش و رفتارهای مولد آن نیازی ندارد. در هر حال امروزه اغلب مسائل و مشکلات و تنگناهای زیست‌محیطی دیگر به‌عنوان یک موضوع محلی و یا حتی ملی به‌شمار نمی‌آیند و با توجه به وابستگی متقابل و غیرقابل تفکیک محیط زیست با مباحث کلان انسانی از جمله اقتصاد، فرهنگ، توسعه، سیاست و به‌ویژه نوع خاص آن یعنی ژئوپلیتیک- جغرافیای سیاسی-، اخلاق، فلسفه و عرفان و بسیاری دیگر از جنبه‌های مادی و معنوی حیات انسان‌ها در واقع هر مشکل زیست‌محیطی در هر اندازه و حتی محدود در داخل مرزهای قراردادی یک کشور مشکلی برای کل جهان و نوع بشر به‌شمار می‌آید.

در این اثرها سعی شده تا با تأکید بر ارتباط محیط زیست با مسائل ژئوپلیتیک و نیز اقتصاد و فقر، گوشه‌ای از اهمیت آن را بیان و نیز توجه هرچه بیشتر سیاستمداران، عقلا و تصمیم‌سازان اجتماعی و فرهنگی کشور را به این مسئله اساسی جهان امروز معطوف نماید. ژئوپلیتیک، مطالعه روابط و کشمکش‌های بین‌المللی از دیدگاه جغرافیایی است. براساس این تعریف، موقعیت، مسافت و چگونگی توزیع منابع انسانی و طبیعی تأثیرات قابل توجهی بر روابط بین‌المللی دارد. جغرافیای طبیعی موقعیت و توزیع جنبه‌های مختلف سیستم‌های طبیعی زمین مثل آب و هوا، پوشش گیاهی مناطق مختلف و اقلیت‌ها، علل پیدایش عوارض سطح زمین و شناخت روابط فیزیکی بین آن‌ها را مورد توجه قرار می‌دهد و جغرافیای انسانی روابط بین جوامع انسانی، فرهنگ‌ها و تمدن‌ها و گستردگی آن‌ها را در کانون توجه خود دارد.